
This is the **author's version** of the book part:

Martín Alegre, Sara. «7.5. Sota el pes dels gegants: la traducció al català de ciència-ficció anglòfona dins la postmodernitat». *Literatura catalana de la postmodernitat II. Gèneres de no-ficció, poesia, literatura dramàtica, experimentalisme i recepció*. Eds. Jordi Marrugat, Víctor Martínez-Gil i Núria Santamaria, 2025, p. 1325-1348

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/328361>

under the terms of the BY COPYRIGHT license.

7.5. Sota el pes dels gegants: la traducció al català de ciència-ficció anglòfona dins la postmodernitat

Sara Martín Alegre

7.5.1. Introducció

En treballs anteriors (Martín Alegre, 2019, 2021a) he tractat de les dificultats de traduir ciència-ficció catalana a l'anglès arran de la meua pròpia tasca com a traductora de *Mecanoscrit del segon origen* (1974) de Manuel de Pedrolo a aquesta llengua entre 2016 i 2018.¹ Mentre que en aquell cas m'ocupava d'una experiència basada en una única obra, en aquest capítol intento condensar les dinàmiques editorials que articulen la traducció de ciència-ficció anglòfona al català els darrers seixanta anys, etapa que, per manca d'una etiqueta més adient, anomenem postmodernitat. El mapa bàsic que ofereixo d'aquestes dinàmiques depèn absolutament de la feina feta per Antoni Munné-Jordà (imprescindible autor ell mateix de ciència-ficció en català) a la seva excel·lent bibliografia del fantàstic català, incloent obres originals i traduïdes.² La meua crònica és continuació, amb un cert solapament, del seu propi article «El segle primer de les traduccions fantàstiques, abans de “L'Arcà” i “2001”» (2019),³ que cobreix el període entre 1879 i 1984.

Llegint aquest completíssim article de Munné-Jordà, és evident que aïllar les traduccions de la llengua anglesa d'altres llengües, com faig aquí, té un sentit limitat, encara més quan he decidit explorar només les traduccions d'autors anglòfons dels segles XX i XXI encara vius en el moment de la seva primera traducció (amb poques excepcions), deixant de banda els autors clàssics del segle XIX i els del XX que no van arribar a la postmodernitat (també amb algunes excepcions). La raó és que he volgut centrar-me a esbrinar com han anat entrant els corrents contemporanis de la ciència-ficció anglòfona més que els clàssics publicats abans del naixement oficial d'aquest gènere, aviat farà un segle.

Encara que no té res a veure amb el postmodernisme (o potser sí, com argumente més endavant), quan el 1926 l'editor Hugo Gernsback va oferir la paraula

---

¹ El 2016 vaig publicar un volum trilingüe amb el text original, la traducció de Domingo Santos al castellà i la meua pròpia traducció a l'anglès com a regal commemoratiu per el públic del festival Eurocon 2016. El volum va ser publicat per l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida. El 2018 Wesleyan University Press va publicar la meua traducció a l'anglès com a *Typescript of the Second Origin*.

² La bibliografia es pot consultar al web de la SCCFF (<https://www.sccff.cat/>).

³ «L'Arcà» i «2001» són col·leccions de referència.

«scientifiction», com a nova etiqueta per el gènere ja existent de la ciència-ficció que volia consolidar amb la seva revista *Amazing Stories*, va fer una contribució imprescindible al vocabulari mundial. Sembla, però, que va ser l'incansable John W. Campbell, editor de la revista *Astounding Science Fiction* des del 1937, qui va establir l'etiqueta «science fiction» que tantes llengües han copiat, entre elles el català.⁴ No sempre és fàcil distingir la ciència-ficció dels altres gèneres del fantàstic (fantasia, terror, gòtic), raó per la qual la tendència actual consisteix a agrupar-los com a ficció especulativa, etiqueta de fet inventada per Robert A. Heinlein (2011) al seu assaig de 1947 «On the Writing of Speculative Fiction» per referir-se a la ciència-ficció basada en especular sobre una imaginària innovació tecnocientífica («science fiction» i «speculative fiction» corresponen totes dues en anglès a les sigles «sf», coincidència que ha ajudat a vincular les dues denominacions). He procurat, però, fixar-me sobretot en les traduccions d'obres generalment tractades pels lectors, crítics i acadèmics anglòfons com a part del gènere de la ciència-ficció, encara que sovint sorgeixin dubtes en l'àmbit acadèmic sobre si realment té sentit tractar la utopia i la distopia com a part del gènere (Fitting, 2010). En general, segons el meu criteri bàsic, allà on hi ha màgia no hi ha ciència-ficció, si bé és del tot més prudent seguir la norma de Darko Suvin segons la qual la ciència-ficció «is distinguished by the narrative dominance or hegemony of a fictional 'novum' (novelty, innovation) validated by cognitive logic» (Suvin, 1979: 63) que altera la manera com entenem el nostre entorn quotidià i/o universal de manera positiva o negativa.

7.5.2. La traducció de ciència-ficció anglòfona al català i la rivalitat amb les traduccions al castellà: dos casos d'estudi (i un homenatge als traductors)

Per explicar la meua feina com a traductora pedroliana a l'anglès, consistent a traduir el text i també a cercar un editor i publicitar la meua tasca acompanyant-la de diverses publicacions acadèmiques sobre *Mecanoscrit* (Martín Alegre, 2018), he usat el concepte de «traductor militant» inventat per Francesco Ardolino (2021: 28) per referir-se al traductor que exerceix d'ambaixador cultural més enllà del que és estrictament la seva feina. Aplico la paraula *militant* no només al traductor sinó també a l'editor català,

---

⁴ Martínez-Gil (2023: 8), matisa que l'etiqueta 'ciència-ficció' existia des de com a mínim 1851. Segons ell, el 1927 Gernsback la va usar a *Amazing Stories*, per referir-se a Jules Verne com a «Shakespeare in science fiction». L'entorn *pulp* fins i tot preferia *science fiction* a *scientifiction*. Un cop consolidada per Campbell i altres editors, l'etiqueta 'ciència-ficció' va passar de l'anglès i del francès al castellà i al català, deixant de banda altres etiquetes com 'ficció científica' i 'fantasia científica'.

sobretot l'independent. En un entorn bilingüe, on tots els lectors de català poden llegir textos en castellà (o en francès si pensem en la Catalunya Nord), cal tenir una especial militància per posar al mercat traduccions de ciència-ficció que, en un càlcul optimista, venen uns pocs centenars de còpies.⁵ Es podia haver donat el cas perfectament que cap traductor ni editor català hagués volgut assumir la tasca de traduir ciència-ficció però el fet és que s'ha fet i es fa cada vegada amb més freqüència, tant per l'amor al gènere com per normalitzar l'ús de la llengua.

Per situar-nos i tenir una visió més diàfana de com funciona la rivalitat entre les traduccions al castellà i al català, he triat dos autors representatius l'obra dels quals normalment es descriu com a postmodernista (Palmer, 1991; Tally, 2011): els escriptors estatunidencs Kurt Vonnegut (1922-2007) i Philip K. Dick (1928-1982). Deixant de banda els seus contes i assaigs, i sense entrar en si totes les seves obres són ciència-ficció, les novel·les de Vonnegut publicades en traducció fins 2023 són:⁶

TÍTOL ORIGINAL	EN CATALÀ	EN CASTELLÀ
<i>Player Piano</i> 1952		<i>La pianola</i> 1977, 1994, 2017
<i>The Sirens of Titan</i> 1959		<i>Las sirenas de Titán</i> 1987, 2004
<i>Mother Night</i> 1962	<i>Mare nit</i> 2014	<i>Madre noche</i> 1977, 1987, 1988, 1994
<i>Cat's Cradle</i> 1963	<i>Bressol de gat</i> 2012	<i>Cuna de gato</i> 1988, 1994
<i>God Bless You, Mr. Rosewater</i> 1965		<i>Dios le bendiga Mr. Rosewater</i> 1972, 1977, 1987, 1994 n.d.
<i>Slaughterhouse-Five</i> 1969	<i>Excorxador-5</i> 1988, 2007, 2011	<i>Matadero cinco</i> 1976, 1977, 1987, 2002, 2014
<i>Breakfast of Champions</i> 1973	<i>Esmorzar de champions</i> 1989, 2003	<i>El desayuno de los campeones</i> 1999, 2013
<i>Slapstick</i> 1976		
<i>Jailbird</i> 1979		<i>Pájaro de celda</i> 1980, 1981, 1994 (descatalogat)
<i>Deadeye Dick</i> 1982	<i>El bala perduda</i> 2009	<i>El francotirador</i> 1983 (descatalogat)
<i>Galápagos</i> 1985	<i>Les Galápagos</i> 2022	<i>Galápagos</i> 1988, 2009
<i>Bluebeard</i> 1987		<i>Barbazul</i> 1988, 1994, 2018
<i>Hocus Pocus</i> 1990		<i>Birlibirloque</i> 1991 (descatalogat)
<i>Timequake</i> 1997	<i>Salt en el temps</i> 2003	<i>Cronomoto</i> 2015 (descatalogat)

Taula 1. Obres traduïdes de Kurt Vonnegut

⁵ Cal dir que la ciència-ficció en castellà rarament arriba a les 500 còpies per títol, excepte en el cas d'autors supervendes. La xifra prové de converses personals amb membres de l'editorial Gigamesh de Barcelona, dirigida per Alejo Cuervo.

⁶ Les dates es refereixen a edicions, no necessàriament noves traduccions. La informació prové de la base de dades de l'Agència ISBN i del web *La Tercera Fundación*.

Les dades indiquen que la primera novel·la de Vonnegut traduïda al castellà es va publicar catorze anys després de l'aparició de la seva primera obra, però trenta-sis en català, més d'una generació de distància. Quan per fi es publica en català *Excorxador-5* el 1988 els lectors ja havien tingut al seu abast la versió en castellà al llarg de vuit anys, i els que poden llegir en anglès dinou. Les traduccions al català, per tant, porten en el cas de Vonnegut més d'una dècada d'endarreriment en relació amb les versions castellanes, si bé es pot observar que, un cop arribat el segle XXI, estan més actualitzades, amb tots set títols disponibles tant per als lectors que poden per fi rellegir els textos en català o per als nous lectors educats a l'escola immersiva catalana. Es troba a faltar, en tot cas, una traducció al català de *The Sirens of Titan* que podria competir amb solidesa amb la castellana de fa quasi vint anys. Si està en projecte, que bé podria ser, no em consta.

En el cas de Dick no cal una taula. Comptem en català amb traduccions de només cinc de les seves novel·les de ciència-ficció:⁷ *Blade Runner* (1989) (*Do Androids Dream of Electric Sheep?*, 1969), *Els tres estigmes d'en Palmer Eldritch* (2021) (*The Three Stigmata of Palmer Eldritch*, 1965), *Ubik* (2021) (*Ubik*, 1969), *L'home del castell* (2022) (*The Man in the High Castle*, 1963) i *A Scanner Darkly* (1977, publicada amb el títol original el 2023). Dick va escriure quaranta-quatre novel·les (i 121 contes),⁸ de les quals una va quedar inacabada a la seva mort i tres es consideren perdudes. Segons el web *Tercera Fundación*⁹ s'han traduït al castellà trenta d'aquestes novel·les, començant per *El tiempo doblado* (1960) (*The World Jones Made*, 1956). Queda palès, doncs, que el rastre que Dick hagi pogut deixar a la ciència-ficció catalana té els seus orígens en les traduccions castellanes (o bé en l'anglès original). D'altra banda, mentre la pel·lícula de Ridley Scott de 1982 *Blade Runner* va popularitzar Dick prou com perquè es publicqués la traducció al català, aquesta va arribar set anys més tard de l'estrena; de manera semblant, la notable popularitat de la sèrie d'Amazon Studios basada en *The Man in the High Castle* (2015-2019) ha dut a una traducció al català de la novel·la també set anys després de l'estrena de la sèrie.

Aquesta situació té moltíssima importància no només pel que fa a la dificultat d'entendre com i quan els autors anglòfons han influït amb les seves històries i idees en

---

⁷ *Confessions d'un artista de merda* (2020) [*Confessions of a Crap Artist* (1975)] és una novel·la realista.

⁸ Es pot consultar la seva bibliografia completa al web no oficial <https://philipdick.com/pkd-and-me/Novels> [consulta: 18-7-2024].

⁹ La pàgina corresponent a Dick és <https://tercerafundacion.net/biblioteca/ver/persona/150> [consulta: 18-7-2024].

els de llengua catalana sinó també perquè la ciència-ficció és, més que cap altre gènere narratiu, una potentíssima font de neologismes (Szymyslik, 2018). Si, com sembla, els autors catalans (i els lectors) llegeixen majoritàriament ciència-ficció anglòfona en traducció al castellà, aquests neologismes acaben incorporant-se de segona mà a la ciència-ficció catalana, a les converses dels fans al seu voltant i, en general, a la societat catalana. Per contra, si autors (i lectors) llegissin primordialment traduccions al català els neologismes arribarien traduïts de primera mà. En aquest sentit, i pensant que es publiquen més traduccions de l'anglès que no pas ciència-ficció original en català, és evident que els traductors tenen un paper fonamental en la construcció i disseminació d'un vocabulari constantment canviant que els autors catalans poden incorporar.

Voldria, per tant, retre homenatge a alguns dels traductors que han ajudat i estan ajudant el públic lector català a apropar-se a la ciència-ficció anglòfona. Els anomeno en ordre d'aparició de les seves principals traduccions: Ramon Folch i Camarasa (*Un món feliç*, 1963 i *Illa*, 1970, d'Aldous Huxley; *El dia dels trífids*, 1982, de John Wyndham), Manuel de Pedrolo (*Tunc*, 1970 i *Numquam*, 1985, de Lawrence Durrell), Quim Monzó (*Frankenstein* de Mary Shelly, 1983 i *Les cròniques marcianes* de Ray Bradbury, 1983), Jordi Arbonès (*La taronja mecànica* d'Anthony Burgess, 1984), Jaume Subirana (*Fahrenheit 451* de Ray Bradbury, 1986), Sílvia Aymerich (la trilogia de la Fundació d'Isaac Asimov 1986-1987 i *La mà esquerra de la foscor* d'Ursula K. Le Guin, 1986), Eduard Castanyo (*La fi de la infantesa* d'Arthur C. Clarke, 1988 i *Tropes de l'espai* de Robert Heinlein, 1988, entre moltes altres obres), Joan Fontcuberta (*Neuromàntic* de William Gibson, 1988), Manuel de Seabra (*Escorxador-5* de Vonnegut, 1988, *Blade Runner* de Dick, 1989 i *Duna* de Frank Herbert, 1989); Ernest Riera (*El sindicat de policies jueus* de Michael Chabon, 2008 i *Alba* d'Octavia Butler, 2008); Dolors Udina (*Els cucuts de Midwich* de Wyndham, 1996 i *Frankisstein* de Jeanette Winterson, 2019). I tants altres que fan una feina mal coneguda, poc reconeguda i pobrament retribuïda,¹⁰ tot perquè els lectors catalans puguin estar al dia de la ciència-ficció en llengua anglesa, que és d'on surten els corrents dominants.¹¹

---

¹⁰ És difícil saber quin és el cost d'una traducció però traduir és més lucratiu que publicar ficció. Els autors guanyen entre un 8% i un 10% del preu de venda de les seves obres. Una novel·la que es vengui a 20 euros i de la qual es venguin 200 còpies, reporta uns guanys de només 400 euros, dels quals cal tributar impostos.

¹¹ El lector interessat pot consultar els articles que he coordinat pel web El Biblionauta (<https://elbiblionauta.com/ca/projectes/blog/>) entre 2022 i 2023 sobre ciència-ficció italiana, alemanya, romanesa, romanx, portuguesa, turca, àrab i francoquebequesa.

Voldria fer esment també en aquest punt d'una interessant novetat, encara que amb una certa ambigüitat. Els Premis Ictineu de la Societat Catalana de Ciència-Ficció i Fantasia, promoguts pel seu President Eloi Puig i concedits des de 2009, sempre han inclòs un premi a la millor novel·la de ciència-ficció o fantasia traduïda al català (es pot consultar la llista de guanyadors a <https://www.sccff.cat/premi-ictineu/>). Aquest bon costum ha estat imitat pels Premis Imperdibles que *El Biblionauta* entrega des de 2017, els Premis Alba de ficció juvenil (entre 2020 i 2021) promoguts per la mateixa associació cultural, i els Premis del Festival 42 (que a més distingeixen entre traduccions de novetats i de clàssics). Tots aquests premis, per cert, subratllen el domini gairebé total de les traduccions de l'anglès, conseqüència lògica del predomini de la ciència-ficció anglòfona al món. L'ambigüitat a la qual em referia és el fet que lectors o jurats, segons el cas, no trien pas les obres guanyadores seguint el criteri de la qualitat de la seva traducció sinó la de l'obra original, de manera que qui rep el guardó és l'autor original.¹² Cap dels premis de traducció que he consultat (Premi PEN Català de Traducció Literària, Premio Nacional a la Mejor Traducción, Premi Crítica Serra d'Or de Literatura i Assaig, Premi de Traducció Vidal Alcover) s'ha atorgat mai a una obra de ciència-ficció traduïda al català. Potser més endavant canviarà aquesta situació amb tants pocs al·licients pels traductors catalans que es dediquen als gèneres fantàstics amb tanta energia i passió.

7.5.3. Les traduccions de ciència-ficció anglòfona (I): el segle XX (1963-1999)

Com he argumentat, cal una especial militància per publicar traduccions de ciència-ficció al català i, havent esmentat alguns noms de traductors imprescindibles, voldria ara cridar l'atenció sobre les obres anomenant a més les editorials que s'han implicat en la publicació d'obres dins aquest gènere (aviso que em centro en la novel·la, deixant de banda els contes amb escasses excepcions). Arran de la Guerra Civil i de la intensa repressió franquista de la llengua (Benet, 1995) es va interrompre en bona mesura la publicació de textos del fantàstic en català, reduïda, segons indica la bibliografia de Munné-Jordà, als anys 40 a uns pocs contes dins publicacions periòdiques, tant diaris com revistes. Als anys 50 la ficció especulativa va anar recuperant el pols, amb obres originals (la novel·la *Mister Chase, podeu sortir* de Manuel de Pedrolo publicada el 1953) i algunes

---

¹² En conversa personal per e-mail (26-27 gener 2023) Eloi Puig, Daniel Genís (coordinador d'*El Biblionauta*) i Ricard Ruiz Garzón (coordinador del Festival 42) em van confirmar que els premis són per a l'autor i no per al traductor. Als Ictineu és habitual que el traductor reculli el premi en nom de l'autor.

traduccions de pes. Per exemple, la traducció de *Viatge al centre de la Terra* de Jules Verne es va publicar el 1959.

Com he assenyalat, però, el tomb definitiu cap a certa normalització de la ciència-ficció en el territori de parla catalana comença amb la publicació el 1963 d'*Un món feliç*, publicada per Plaza & Janés dins la col·lecció recuperada «La Rosa dels Vents» (l'editorial de Miquel Arimany, indica Munné-Jordà, en publicà una nova traducció el 1969, feta per Maria de Quadras). Un cop traduïda *La revolta dels animals* (1964), es publica *Mil nou-cents vuitanta-quatre* (1965, en traducció de Joan Vinyes), totes dues dins la «Col·lecció Isard» de l'Editorial Vergara. Ramon Folch i Camarasa, traductor d'*Un món feliç*, introdueix un tercer autor britànic essencial, John Wyndham, amb *El dia dels trífids* (1966), novel·la publicada dins «El trapezi» d'Edicions 62. Huxley mor el 1966 i Wyndham el 1969, donant-se així el primer cas de publicació de traduccions al català coincidint amb el procés de canonització de l'autor com a clàssic després de la seva defunció.

Als anys 70, quan es pot donar per iniciada la primeta etapa de la postmodernitat inspirada per l'emblemàtic any 1968,¹³ es tradueixen pocs títols que es puguin classificar com a ciència-ficció. Els ja anomenats *Tunc* (1970, col·lecció «El balancí», Edicions 62) i *Illa* (1970, col·lecció «A tot vent», Proa), aporten a la traducció catalana tocs indubtables de postmodernisme, però són obres massa minoritàries per atreure lectors de a peu. La veritable revolució comença el 1983,¹⁴ ja dins la segona etapa de la postmodernitat, amb la conjunció poc menys que astral entre l'autor postmodern per excel·lència, Quim Monzó (Martínez-Gil, 2010; Marrugat, 2014), i les seves traduccions ja esmentades de *Frankenstein* («L'esperver» de La Magrana) i *Les cròniques marcianes* («Els llibres del mirador» de Bruguera). L'any 1984 és possiblement l'eix central de la crònica que narro: es publica *La taronja mecànica* («A tot vent», Proa), es reedita la traducció de *Mil nou-cents vuitanta-quatre* de Joan Vinyes i es publica una nova traducció d'aquesta mateixa novel·la de Lluís-Anton Baulenas («El balancí», Edicions 62). Sobretot, entra en actiu la col·lecció «2001: Pleniluni Ciència-ficció» de l'editorial d'Alella Pleniluni, la primera

---

¹³ Martínez-Gil (2003) indica que la paraula «postmodernitat» entra al vocabulari català el mateix 1969, però el 1968 sembla tenir un pes important en aquest sentit.

¹⁴ Ofereixo en notes al peu un breu resum de cada dècada, seguint l'ordre de publicació de les traduccions. En cursiva els autors difunts en el moment de la publicació de la traducció i en versaleta les dones; entre parèntesi la data de traspàs si cau dins la mateixa dècada: *Huxley*, *SHELLEY*, *Bradbury*, *Orwell*, *Burgess*, *Asimov*, *RUSS*, *Clarke*, *Durell* (1990), *LE GUIN*, *Silverberg*, *Heinlein*, *Pohl*, *Matheson*, *Gibson*, *King*, *Saint*, *Vonnegut*, *Ballard*, *Watson*, *Bradley*, *Dick* (1982), *Herbert* (1986), *Vance*.

col·lecció dedicada íntegrament a aquest gènere (Maigí, 2019). S'estrena amb *Jo, robot* d'Isaac Asimov (en traducció de Joaquim Martí i Antoni Ibarz) i amb *L'home femella* de Joanna Russ (traduïda per Maria Sara Fons i Fleming), traducció que suposa l'entrada de les autores i de la ciència-ficció feminista anglòfona a l'entorn de parla catalana, encara que aquest és un fil que costa força consolidar.

Per resumir una dècada riquíssima, i donant per fet que es poden consultar els detalls de les col·leccions a la bibliografia de Munné-Jordà, als anys 80 es tradueixen per primera vegada al català els autors estatunidencs (en ordre alfabètic per cognom): Isaac Asimov (a més de *Jo, Robot* es publica *Fins i tot els déus*, 1985, Pleniluni; la trilogia *La Fundació*, 1986, *Fundació i Imperi*, 1987, *La segona Fundació*, 1987, Pleniluni, i *La fi de l'Eternitat*, La Magrana); Ray Bradbury (*Fahrenheit 451*, 1986, Edhasa, i *Les cròniques marcianes*); Marion Zimmer Bradley (*Els colors de l'espai*, 1989, Cruïlla); Philip K. Dick (*Blade Runner*, 1989, Pleniluni); William Gibson (*Neuromàntic*, 1988, Pleniluni); Robert A. Heinlein (*L'home que va vendre la Lluna*, 1986, Laia; *Tropes de l'espai*, 1988, Pleniluni); Frank Herbert (*Duna*, 1989, Pleniluni); Stephen King (*Carrie*, 1988, Laertes); Ursula K. Le Guin (*La mà esquerra de la foscor*, 1986, Pleniluni); Richard Matheson (*Sóc llegenda*, 1988, Laertes); Frederik Pohl (*Els mercaders de l'espai* amb C.M. Kornbluth, 1987, Pòrtic; *La guerra dels mercaders*, 1988, Pòrtic); H. F. Saint (*Memòries d'un home invisible*, 1988, Columna); Robert Silverberg (*La porta dels mons*, 1985, Laia); Jack Vance (*Els llenguatges de Pao*, 1989, Tres i quatre) i Kurt Vonnegut (*Esmorzar deampions*, 1989, Laia i *Escorxadors-5*, 1988, Pòrtic). Per part britànica, es tradueixen tres noms: Arthur C. Clarke (*Encontre amb Rama*, 1985, Pleniluni i *La fi de la infantesa*, 1998, Pleniluni); J.G. Ballard (*L'illa de ciment*, 1989, Pòrtic) i Ian Watson (*El caçador de la mort*, 1989, Pleniluni). Destacaria l'any 1988 per dues raons: la traducció de *Neuromancer* (1984) de Gibson apropa per fi la ciència-ficció que s'està publicant en llengua anglesa, minvant la distància cronològica; d'altra banda, Laertes dona entrada a la ciència-ficció dins la seva col·lecció «L'Arcà» amb *Sóc llegenda* després d'anys publicant fonamentalment gòtic i terror.

Als anys 90 no abunden tant les traduccions,¹⁵ potser perquè Pleniluni deixa de publicar la seva col·lecció de ciència-ficció el 1991. Per la banda britànica continua la publicació d'obres de Clarke (*2001, una odissea espacial*, 1991, el penúltim dels vint-i-

---

¹⁵ Resumeixo la dècada dels 90: VINGE, Clarke, *Burroughs*, Crichton, LE GUIN, *Sturgeon*, Adams, *Asimov* (1992), Bradbury, King, *Wyndham*, Keyes, Kerr, Vidal.

sis números de la col·lecció de Pleniluni, i *3001: l'odissea final*, 1997, Edicions 62) i de Wyndham (*Les crisàlides*, 1990, Empúries i *Els cucuts de Midwich*, 1996, Cruïlla). S'afegeixen a més dos autors nous: Douglas Adams (*Guia galàctica per a autoestopistes*, 1994, Laertes) i l'escocès Philip Kerr (*Esauí*, 1998, Edicions 62). Encara que es tracta d'un clàssic fora de l'etapa postmoderna, torno a esmentar *Frankenstein*, que es publica en una nova traducció de Maria-Antònia Oliver el 1993, deu anys després de la de Monzó, dins la col·lecció «Clàssiques de l'Espai de Dones», d'Edicions de l'Eixample.

Per part estatunidenca segueixen les traduccions d'Asimov, que mor el 1992, amb un parell de reculls de contes adreçats a un públic jove (*Robbie i altres contes*, 1994, Vicens Vives i *A l'estil marcià*, 1995, Cruïlla). També les de Bradbury amb *Relats inquietants* (1994, Cruïlla) i *Més ràpid que l'ull* (1997, Proa). De Le Guin es tradueixen, a més d'obres de fantasia, la novel·la juvenil *L'ull de la garsa* (1997, Columna) i *El món de Rocannon* (1998, Bromera). Entre els clàssics pre-postmoderns es rescaten Edgar Rice Burroughs amb *L'odissea bàrbara* (1993, Laertes), i entre els clàssics més recents *Més que humà* de Theodore Sturgeon (1993, Laertes) i *Flors per a l'Algernon* de Daniel Keyes (1997, Cruïlla). Les novetats arriben amb *Parc Juràssic* de Michael Crichton (1993, Proa / Columna), traducció impulsada per l'estrena de la popularíssima pel·lícula de Spielberg el mateix any. De l'il·lustre Gore Vidal es tradueix *La institució Smithsonian* (1999, Proa). Esmento en últim lloc *L'urpa del gat* (1990, Pleniluni) de Joan D. Vinge, encara que obre la dècada, per cridar l'atenció sobre el desinterès dels editors a publicar ciència-ficció escrita per dones, amb excepció de Le Guin. Vinge és la segona autora moderna traduïda al català després de Russ (el 1984); la tercera és Doris Lessing, al 2000.

7.5.4. Les traduccions de ciència-ficció anglòfona (II): el segle XXI (2000-2023)

El segle XXI porta canvis importants a la traducció de ciència-ficció anglòfona al català.¹⁶ Pagès Editors, de Lleida, inaugura la seva col·lecció «Ciència-ficció», on, malgrat estar dedicada fonamentalment a obra original, es presenta el britànic Brian Aldiss al públic lector català (*Viatge sense final*, 2004) i es publiquen *L'home dins el laberint* (2002) de Robert Silverberg i *Conflictes* d'Ian Watson (2005). Com he esmentat, el 2000 es publica una obra de Doris Lessing, *Mara i Dann* (Empúries), seguida anys més tard de *La clivella* (2007, Edicions 62). Es presenten també al públic català dos autors britànics que han

---

¹⁶ Resumeixo la dècada dels 2000: LESSING, Crichton (2008), King, Card, GILMAN, Silverberg, Vonnegut (2007), Aldiss, Brown, Ishiguro, Watson, P. Roth, McCarthy, WINTERSON, Chabon, COLLINS.

trencat barreres entre la literatura d'alta creació i la ciència-ficció: Kazuo Ishiguro (*No em deixis mai*, 2005, Anagrama/Empúries) i Jeanette Winterson, guanyadora amb *Planeta blau* (2008, Empúries) del primer Premi Ictineu a la millor novel·la traduïda.

Per la banda americana, es segueixen publicant noves novel·les de King amb *L'atrapasomnis* (2001, Edicions 62) i *El mòbil* (2006, Edicions 62), i de Crichton (*Rescat en el temps*, 2000, Planeta; *Presa*, 2003, Random House Mondadori i *Next*, 2007, Edicions 62), un supervivent que ha resistint pobrament el pas del temps després del seu traspàs el 2008. De Vonnegut, qui va traspasar el 2007, es tradueixen el 2003 *Esmorzar de campions* i *Salt en el temps*, totes dues publicades per Angle, editorial activa des del 1992 que, un cop començat el segle XXI, es converteix en element essencial de la traducció de ciència-ficció anglòfona al català. Seguint amb els autors estatunidencs, la ciència-ficció apareix en obres comercials, com les de Dan Brown (*Àngels i dimonis*, 2004, Empúries), i en obres d'autors literaris: *Complot contra els Estats Units* de Philip Roth (2005, La Magrana RBA), *La carretera* de Cormac McCarthy (2007, Edicions 62) o *El sindicat de policies jueus* (2008) de Michael Chabon, novel·la publicada per Ara llibres, de Badalona, una altra editorial independent que ha revolucionat el panorama. Entre les dones estatunidenques traduïdes, dues de ben diferents: d'una banda Charlotte Gilman amb el seu clàssic de 1915 *Terra d'elles* (2002, Laertes) i de l'altra una de les més grans impulsores de la nova ficció juvenil distòpica, Suzanne Collins amb *Els jocs de la fam* (2009, Estrella Polar, editorial del Grup 62) i ja dins la següent dècada *Els jocs de la fam II. En flames* i *Els jocs de la fam III. L'ocell de la revolta* (totes dues 2010, Estrella polar). No voldria tancar els comentaris sobre la dècada dels 2000 sense fer esment del web d'Eloi Puig *La Biblioteca del Kraken* (<https://www.elkraken.com/>), on es troben des de 2003 multitud de ressenyes d'obra original i traduïda, eina imprescindible per orientar-se dins un panorama cada vegada més ric però que no interessa gaire als mitjans de comunicació tradicionals, on es publiquen encara poques crítiques de ciència-ficció (amb excepcions de grans noms literaris com Kazuo Ishiguro o Margaret Atwood).

Amb la dècada del 2010 es torna a una densitat similar a la dels anys 80,¹⁷ enriquida amb una llarga tradició de cinquanta anys de traduccions, amb reedicions i noves traduccions per envelliment lingüístic de les primeres. El fàndom pot gaudir, a més de *La Biblioteca del Kraken*, del portal *El Biblionauta* (fundat el 2012 i coordinat per

---

¹⁷ En resum: ATWOOD, *LE GUIN* (2018), *Asimov*, EGAN, *Lindsay*, *Vonnegut*, *Gray* (2019), *Lethem*, V. ROTH, *Haig*, *Bradbury* (2012), *Saunders*, *Chambers*, *Cline*, *Foer*, *Whitehead*, *McEwan*, *Miéville*, *Thompson*, *WINTERSON*, *BUTLER*, *HURLEY*, *ROANHORSE*, *Simak*.

Daniel Genís) amb una potent secció de ressenyes,¹⁸ del blog de Raül Maigí *Les Rades Grises* (<https://lesradesgrises.com/>),¹⁹ i des de 2017 de les convencions CatCon a Vilanova i la Geltrú (amb la CatCon zero a l'Eurocon de Barcelona de 2016).²⁰ Les editorials Mai Més i Raig Verd, juntament amb Males Herbes i Chronos, es posen al capdavant de la complexa tasca de nodrir un mercat creixent però encara molt petit de clàssics i novetats locals i estrangers.

Continuant la crònica, a la dècada de 2010 es tradueixen un grapat d'autors britànics, seguint un criteri mixt, és a dir presentant novetats a l'hora que s'omplen buits segons interessa els editors. Per exemple, de l'autor escocès Alasdair Gray es publiquen el recull *Històries inversemblants, en general* (2013, Raig Verd) i la imprescindible novel·la postmoderna *Lanark* (2013, Marbot) però no la divertidíssima obra frankensteniana *Poor Things*, que potser es podia haver publicat coincidint amb el seu traspàs el 2019. Entre els clàssics pre-postmoderns es recupera *Viatge a Arcturus* de David Lindsay (2012, Doble Sol), i potser també es pot parlar d'operació de recuperació encara que d'un text molt més recent en relació amb *La ciutat i la ciutat* de China Miéville, que arriba en català gràcies a Mai Més el 2019, deu anys després de la seva publicació. Entre les novetats, cal esmentar *Els humans* de Matt Haig (2014, Empúries), *Màquines com jo i persones com vosaltres* de Ian McEwan (2019, Anagrama), *Els assassinats de la Molly Southbourne* de Tade Thompson (2019, Mai Més) i *Frankissstein* de Jeanette Winterson (2019, Periscopi). Parlaré en la tercera secció de les absències en aquesta llista de traduccions, però volia fer constar els esforços de la CatCon per convidar autors de renom encara no traduïts al català i presentar-los entre els lectors. Per exemple, entre els britànics, Edicions SEC i CatCon van posar a l'abast del públic lector el petit recull *Les caigudes i altres relats* de Ian McDonald, mentre esperem la traducció d'alguna de les seves novel·les.

La tasca d'omplir buits va continuar a la dècada de 2010 per la banda americana amb Asimov (*L'home bicentenari i altres relats*, 2011, Bromera) i Bradbury, que va

---

¹⁸ *El Biblionauta* s'ha reestructurat el 2023, abandonant la secció fixa de ressenyes pel simple fet que és difícil mantenir-la a partir del treball voluntari dels crítics. Les ressenyes publicades fins aquesta data segueixen disponibles en línia.

¹⁹ «Les Rades Grises» era originalment una secció del suplement de cultura del diari *Avui*, on es va publicar entre el 30 de setembre de 2010 i juny del 2011.

²⁰ La CatCon recull el llegat de les primeres trobades entre escriptors catalans de ciència-ficció, iniciades el 1997 (Autors diversos, 1999; Fuster, 1999), convidant els aficionats a compartir l'espai de trobada. Per iniciativa d'Eloi Puig es celebren a més les Ter-Cat des de 2007, tertúlies que també reuneixen autors i fans. Consulteu Martín, Martínez-Gil, 2022, per una introducció general al panorama de la ciència-ficció catalana.

traspassar el 2012, (*Les pomes daurades del sol*, 2014, La Magrana) i amb la presentació amb força retard d'autors conegudíssims: Octavia E. Butler (que va morir el 2006) amb *Alba. Saga Xenogènesi I* (2019, Mai Més) i Orson Scott Card. El seu clàssic *El joc de l'Ender* (2013, Ediciones B) es va traduir al català vint-i-vuit anys després de la seva publicació original el 1985, i si es va corregir la mancança va ser gràcies a l'estrena de l'adaptació al cinema (una pel·lícula, d'altra banda, no gaire reeixida). Un fenomen similar es dona amb una altra gran novel·la de 1985, *El conte de la serventa* de Margaret Atwood (2018, Quaderns Crema), que es tradueix arran de l'èxit de la sèrie de la plataforma Hulu estrenada el 2017; abans s'havia traduït d'Atwood *L'any del diluvi* (2010, Bromera). De fet, ha esperat encara més anys *Els desposseïts*, novel·la clau de la ciència-ficció publicada el 1974 i per fi traduïda el 2019 per Raig Verd; la traductora, Blanca Busquets és també responsable de la nova versió de *La mà esquerra de la foscor* (2019, Raig Verd). La llista de recuperats es completa amb *Ciutat* de Clifford D. Simak (2019, Chronos), *Bressol de gat* (2012, Males herbes) i *Mare nit* (2014, Males herbes) de Vonnegut, i *La vida somni de Balso Snell* de Nathaniel West (2013, Males herbes).

Les novetats estatunidenques que arriben al català segueixen les dues línies presents en la ciència-ficció en el segle XXI, un cop els autors literaris perden la por a usar elements dels gèneres populars. D'una banda, obres com *El temps és un cabró* de Jennifer Egan (2011, Edicions de 1984); *Sóc aquí* de Jonathan Safran Foer (2016, Ara llibres); *Pistola, amb música de fons* de Jonathan Lethem (2013, Males herbes) o *El ferrocarril subterrani* de Colson Whitehead (2017, Periscopi) aspiren a atreure públic generalista sense gaire inclinació per llegir ciència-ficció. De l'altra, *Ready player one* d'Ernest Cline (2016, Columna), *La brigada lluminosa* de Kameron Hurttley (2019, Mai Més), *El rastre del llamp* de Rebecca Roanhorse (2019, Mai Més) o *Divergent* de Veronica Roth (2013, Estrella Polar) s'adrecen a un públic clarament interessat per la ciència-ficció, tant adult com juvenil, dins el fàndom.

La dècada del 2020²¹ tot just acaba de començar (redacto aquest text el desembre de 2023) però cada any acumula moltes novetats per comentar, fins i tot limitant-me, com he fet en aquesta crònica a la novel·la de ciència-ficció anglòfona. El 2020 aporta les

---

²¹ Resumida aquí fins al 2023: ATWOOD, Lanchester, Chiang, DE BODARD, *Bradbury*, DeLillo, *Elgin*, Silverberg, Gibson, *Keyes*, HOFFMANN, Ishiguro, Tchaikovsky, *Dick*, *Herbert*, *LE GUIN*, Kingsnorth, MANDEL, MILLET, JEMISIN, OKORAFOR, *Vonnegut*, Longyear, *Adams*, Sterling, Banville, BEUKES, *BURDEKIN*, *Clarke*, CHAMBERS, Hamilton i Powell, *CAVENDISH*, ZEVIN, *Asimov*, *Matheson*. Es poden consultar les novetats a <https://llegirencatala.cat/llobres/?generes=generes-fantastics> [consulta: 18-7-2024].

traduccions de, per part canadenca, *Els testaments* (Margaret Atwood, Quaderns Crema) i, per part britànica, *El mur* (John Lanchester, Univers). Per part estatunidenca, hi ha nous autors amb *Exhalació* (contes de Ted Chiang, Mai Més) i *La mestra del te i la investigadora. Recull de relats de l'univers Xuya* (Alette de Bodard, Mai Més) i un seguit de recuperacions: *L'home il·lustrat* (Bradbury, Males herbes), *El silenci* (Don DeLillo, Edicions 62), *Llengua materna* (Suzette Haden Elgin, Chronos), *Els vents del temps* (Silverberg, Chronos), reedicions (*Neuromàntic* de Gibson), i una nova traducció de *Flors per a l'Algernon* (L'altra / Males Herbes).

El 2021 és un moment més tranquil, degut a l'impacte de la pandèmia de la Covid-19 (iniciada el març de 2020), però hi ha tres novetats destacades. *L'Extern* de la canadenca Ada Hoffmann (Chronos), i per part britànica *La Klara i el sol* (Ishiguro, Anagrama) i la presentació d'Adrian Tchaikovsky amb *Un dia tot això serà teu i Trescafocs* (2021) (Chronos). Es publiquen a més quatre grans recuperacions: *Els tres estigmes d'en Palmer Eldritch* (Males herbes), *Duna* (Mai Més i Raig Verd, que juntes inauguren el segell Duna i recuperen la traducció que Manuel de Seabra va fer el 1989), *Ubik* (Kalandraka) de Dick, i *El nom del món és bosc* (Raig Verd) de Le Guin.

El 2022, l'any de la veritable recuperació postpandèmica porta la nova presència del britànic Paul Kingsnorth amb *Alexandria* (Amsterdam) i la segona novel·la d'Adrian Tchaikovski *Antic llinatge*; per part canadenca *El mar de la tranquil·litat* d'Emily St. John Mandel (Chronos) i *Els caiguts* d'Ada Hoffman (Chronos). De la banda estatunidenca es publiquen *Una biblia infantil* de Lydia Millet (Angle) i *La cinquena estació* de N.K. Jemisin (Mai Més); com a gran novetat, les obres de l'autora nigeriana establerta als Estats Units Nnedi Okorafor *Binti: la mascarada nocturna* i *El llibre de Phoenix* (totes dues Raig Verd). També es recuperen dues obres estatunidenques (*Les Galápagos* de Vonnegut, Males Herbes; *Enemic Meu* de Barry B. Longyear, Laertes) i una de britànica, *El restaurant del final de l'univers* d'Adams (Laertes).

El 2023 és un any ben ric, amb obres de Canadà (*Camp Zero* de Michelle Min Sterling, Chronos), Irlanda (*Les singularitats* de John Banville, Bromera), Sudàfrica (*Bridge* de Lauren Beukes, Mai Més), Gran Bretanya (*La nit de l'esvàstica* de Katharine Burdekin, Duna; *Encontre amb Rama/La fi de la infància* d'Arthur C. Clarke, Duna; *La vida, l'univers i tot* de Douglas Adams, Laertes; *Pregària pels tímids com els arbres* de Becky Chambers, Mai Més; *Cercallums* de Peter E. Hamilton i Gareth Powell, Chronos). Es dona el cas excepcional de la recuperació d'una obra cabdal anglesa publicada per Margaret Cavendish el 1666 en dues edicions, *El món resplendent* (Duna) i *El món*

lluminós i altres textos (Sfabula, edició crítica de Maria Antònia Martí Escayol). Per part estatunidenca apareixen el 2023 les novetats *Demà i demà i demà* de Gabrielle Zevin (Periscopi) i *El portal dels obeliscs* de N. K. Jemisin (Mai Més), i un seguit de recuperacions: el recull *Les dotze direccions del vent* d'Ursula K. Le Guin (Raig Verd), *A Scanner Darkly* de Philip K. Dick (Males Herbes), *El messies de Dune* de Frank Herbert (Duna), *Fundació i imperi* Isaac Asimov (Duna) i dues obres de Richard Matheson, publicades per Laertes: *La dimensió desconeguda* i *L'home minvant*.

La dècada del 2020, cal suposar, seguirà la pauta descrita en aquesta crònica: domini de les traduccions de l'anglès, més atenció als autors estatunidencs que als britànics (o d'altres nacions anglòfones), predomini de les editorials independents especialitzades amb presència puntual de les grans quant als autors més reconeguts, publicació de novetats seguint els corrents del mercat editorial anglòfon, rescats de clàssics pre-postmoderns i de clàssics moderns i postmoderns a voluntat dels editors, presència creixent de les dones i de les minories ètniques, i creixent implicació del fàndom, del qual els editors independents també formen part. Sembla, doncs, una situació òptima. Manca, no obstant això, informació contrastada sobre el volum real de vendes i la quantitat de públic lector de ciència-ficció en català, si bé es pot afirmar que tot lector d'aquest gènere ho és principalment de traduccions de l'anglès.

7.5.5. Presències i absències: reflexions sobre els criteris de traducció i publicació

En el panorama que he descrit el pes de les traduccions de l'anglès és immens però no es qüestiona mai perquè la situació és semblant a la de la ciència-ficció en altres llengües receptores d'arreu del món. Encara que la ciència-ficció neix simultàniament en diverses llengües europees, com demostren els casos de Jules Verne o l'alemany Kurd Laßwitz, el mercat editorial anglòfon ha sabut col·locar els seus productes com a textos imprescindibles del gènere sense absorbir a canvi altres tradicions. Rachel Cordasco, crítica i traductora que porta el web *SF in Translation* (<https://www.sfintranslation.com/>), continuació de *The World SF Blog* de l'autor israelià Lavie Tidhar (2009-2013, <https://worldsf.wordpress.com/>), ofereix tant en el web com en el seu volum recent *Out of This World: Speculative Fiction in Translation from the Cold War to the New Millennium* (2021) un ampli panorama de les traduccions a l'anglès de ciència-ficció en altres llengües (es recullen cinquanta-set bibliografies en el web). En algunes llengües, com ara el francès, el llistat de traduccions és força extens (no vol dir pas que ho sigui el nombre de lectors), però Cordasco constata que s'han traduït a l'anglès només quatre

novel·les catalanes fantàstiques (*Mecanoscrit del segon origen* de Pedrolo, *La pell freda* i *Pandora al Congo* d'Albert Sánchez Piñol, i *La mutació sentimental* de Carme Torras), a més d'un recull de contes (*Guerra, tanta guerra* de Mercè Rodoreda) i tres contes (de Quim Monzó, Elisenda Solsona i Carme Torras) inclosos a antologies, tot entre 2010 i 2020. És una situació un punt dolorosa no només per causa de l'allau de traduccions de l'anglès sinó també, o sobretot, perquè hi ha força autors catalans de ciència-ficció que si haguessin tingut la «sort» de néixer als Estats Units, Gran Bretanya, Canadà o Austràlia podrien tenir ara una carrera internacional (només cal pensar en Montserrat Galícia, Jordi de Manuel, Marc Pastor o Enric Herce, entre d'altres). D'altra banda, els editors catalans tendeixen a pensar que tota obra de ciència-ficció anglòfona que té un mínim impacte mereix ser traduïda, sigui una obra obertament comercial o una de literària, invertint en traduccions diners que potser tindrien millor aplicació, amb perdó dels traductors, publicant obra original en millors condicions pels autors.

És evident que els editors tenen tot el dret a guiar-se pels seus propis criteris, siguin comercials o culturals. D'altra banda, per tocar un altre tema polèmic, crida l'atenció la nota «Amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya» que acompanya la fitxa de *L'home del castell* al web de l'editorial Kalandraka (<https://kalandraka.com/l-home-del-castell-catala.html>). Jo mateixa he estat receptora d'un ajut a la traducció de l'Institut Ramon Llull, sense el qual Wesleyan University Press no hauria publicat *Typescript of the Second Origin*, la meva versió de *Mecanoscrit*. És molt arriscat per a una editorial estatunidenca vendre una traducció d'un llibre de ciència-ficció catalana però no s'entén per què cal subvencionar una traducció de l'anglès al català, i menys quan es tracta d'un autor de tant de pes com Philip K. Dick. Si el mercat de la ciència-ficció en català no és prou sòlid com per garantir uns guanys suficients, cal preguntar si és lícit mantenir-lo viu usant subvencions. Seria millor, segurament, fer inversions en campanyes de lectura i en beques per a autors locals com es fa, per exemple, en els països nòrdics.²² Les subvencions són l'elefant que ningú veu i del qual ningú no vol parlar a l'habitació de la ciència-ficció traduïda al català. Crec, però, que s'hauria de ser del tot transparent sobre aquest mercat, si és que és realment un mercat i no una àrea

---

²² L'Associació d'Autors Finlandesos informa a la seva plana web (<https://kirjailijaliitto.fi/english/#income>) que els autors domiciliats al país poden demanar ajuts a l'estat d'entre sis mesos i cinc anys. L'aclamada autora Johanna Sinisalo va rebre una beca de tres anys que li va permetre professionalitzar-se com a autora de fantasia i ciència-ficció reconeguda arreu del món. Altres beques i ajuts promocionen la traducció del finès a altres llengües. Parlen finès 5,4 milions de persones.

de la cultura que no podria sobreviure sense ajuts públics. Si ho és, es tracta d'un cas perfectament legítim d'inversió pública a la cultura en català, però cal explicar-lo amb claredat.

Toca ara la feina d'establir si la riuada de títols que he esmentat en aquesta crònica constitueix un retrat mínimament precís de la ciència-ficció anglòfona. La resposta és que no és pas el cas, però que tampoc pot ser-ho perquè senzillament el mercat editorial no funciona així. Com he comentat en treballs anteriors (Martín Alegre 2021b, 2021c), no existeix un consell de lectors, editors, crítics i filòlegs que determini quines obres cal traduir de determinada llengua, sigui en referència a la literatura d'alta creació o a un gènere concret com la ciència-ficció. El mateix passa amb les adaptacions al cinema i la televisió: de tant en tant, apareixen llistes a internet de grans obres de la ciència-ficció anglòfona que inexplicablement no tenen encara una versió audiovisual. Tot sovint, però, s'anuncia l'estrena d'alguna de les adaptacions llargament desitjades sense que mai se sàpiga per què s'ha triat una obra en concret; existeix per exemple una pel·lícula sobre *El joc de l'Ender* però ningú no s'ha atrevit amb *La mà esquerra de la foscor*, *Ubik* o *Neuromàntic*, malgrat ser obres del mateix nivell d'impacte o superior. Amb les traduccions la situació es semblant. Potser en el mateix moment que em planyo perquè mai ningú no hagi traduït al català, per exemple, les populars novel·les de l'autor estatunidenc John Scalzi, un editor està prenent la decisió de fer-ho, però podria donar-se també el cas que es triguin anys a traduir les seves novel·les sense cap motiu particular.

He dedicat bona part d'aquest treball a informar sobre quines obres de la ciència-ficció anglòfona podem gaudir avui en dia en català i voldria a continuació fer suggeriments sobre quines estratègies caldria fer servir per anar omplint buits i absències. Si jo fos editora, en primer lloc estudiaria a fons la bibliografia a cura de Munné-Jordà, mapa imprescindible del terreny, que cal continuar actualitzant ara que el seu autor ha deixat de fer-ho. El següent pas que faria, seria consultar la llista que manté el web *Worlds Without End* dels llibres premiats cada any en totes les categories del fantàstic. Entenc que els editors es mantenen al dia mitjançant publicacions professionals, butlletins, webs de ressenyes com GoodReads, blogs, revistes en línia i xarxes socials, i que la seva feina primordial és seguir l'actualitat. La segona feina primordial és estudiar i amb això em refereixo a estar al cas de quines obres del passat immediat o llunyà cal recuperar, tant per la seva qualitat narrativa i impacte com per altres raons. Per exemple, la publicació d'*Alba* d'Octavia Butler ha posat a l'abast del lector català una obra de múltiples valors: és un clàssic de la ciència-ficció dels anys 80 i a més està escrit per una dona lesbiana

afro-americana. No vol dir això que recuperar una novel·la d'un home blanc heterosexual sigui menys valuós, sinó que hi ha categories d'autors fins ara totalment ignorades que demanen més atenció en traducció un cop l'han rebuda en el seu entorn original.

Tornant a *Worlds Without End*, es pot consultar la seva llista d'autors principals del fantàstic (<http://www.worldswithoutend.com/authors.asp>) per veure quants no estan encara traduïts al català. Esmentaré trenta dels més valorats, estrictament de ciència-ficció, seguint l'ordre de la llista: Gene Wolfe, Robert J. Sawyer, C.J. Cherry, Poul Anderson, Kim Stanley Robinson, Ian McDonald, Charles Stross, Lois Mc Master Bujold, Ken McLeod, Alastair Reynolds, Dan Simmons, Greg Bear, Paul J. McAuley, Robert Charles Wilson, Stephen Baxter, Gwyneth Jones, Cory Doctorow, Sheri S. Tepper, David Brin, Elizabeth Bear, Iain M. Banks, Ann Leckie, Jeff VanderMeer, Paolo Bacigalupi, Neal Stephenson, John Scalzi, Catherynne M. Valente, Connie Willis, Joe Haldeman i Mary Robinette Kowal. Si a algú, doncs, li semblava fins a aquest punt que la meva crònica reflecteix un panorama pleníssim i actualitzat de traduccions de l'anglès, cal corregir aquesta falsa impressió. Falta molt per estar al dia no només en relació amb els noms d'aquesta llista d'autors imprescindibles sinó també en relació amb d'altres noms del passat: de l'imprescindible autor britànic J. G. Ballard només s'ha traduït fins ara *Sorres rogenques* (1987, Pleniluni) i *L'illa de ciment* (1989, Pòrtic), encara que la publicació de l'antologia *Avió en vol ras* (2023, Laertes) promet més recuperacions; del mateix Asimov manquen en català les seves quatre gran novel·les sobre robots (*The Caves of Steel*, 1954; *The Naked Sun*, 1957; *The Robots of Dawn*, 1983 i *Robots and Empire* 1985), encara que pugui semblar que s'ha traduït molta obra seva.

El treball d'omplir tots aquests buits no és senzill. És fàcil imaginar el desconcert d'alguns autors anglòfons (i potser encara més dels seus agents) davant la proposta de ser traduïts a una llengua parlada per uns deu milions de persones però amb un mercat editorial, com deia, de només uns centenars de lectors per a la ciència-ficció. Cal demanar-se, per tant, quina obligació tenen els editors d'anar completant un panorama encara força incomplet i per quines raons ho haurien de fer, en tant que el patriotisme i l'amor a la llengua no sostenen negocis editorials. Posem per cas entre els autors absents en la nostra llengua l'escocès Iain M. Banks (1957-2013), un referent màxim de la ciència-ficció britànica, encara que menys reconegut als Estats Units. Els deu llibres sobre la seva utòpica Cultura (nou novel·les i una antologia de contes) —*Consider Phlebas* (1987), *The Player of Games* (1988), *Use of Weapons* (1990), *The State of the Art* (1991, recull), *Excession* (1996), *Inversions* (1998), *Look to Windward* (2000), *Matter* (2008),

Surface Detail (2010) i *The Hydrogen Sonata* (2012)— van revolucionar l'òpera espacial transformant aquest subgènere d'aventures dins la ciència-ficció en expressió autèntica de les «ansietats de la condició postmoderna» (Palmer, 1999). Les nou novel·les s'han traduït al castellà, idioma en què han estat rebudes amb poc entusiasme per causes que desconec (és possible que la traducció no reflecteixi bé el peculiar sentit de l'humor de Banks). Jo mateixa vaig intentar sense sort convèncer l'agent de Banks, un cop traspassat l'autor, que em permetés traduir la novel·la curta *The State of the Art* per presentar-la al públic català i animar algun editor a traduir la resta. Potser alertat pel meu interès, aquest mateix agent va oferir-li la sèrie de la Cultura a un editor català que em va demanar la meva opinió. No vaig ser capaç, però, de recomanar incondicionalment la traducció de Banks al català. Una cosa és desitjar que un autor estigui traduït al català i una altra ben diferent és embrancar un editor en una aventura que, com ha passat en castellà amb Banks, podria no funcionar bé. És una gran responsabilitat i cal agrair als editors que l'assumeixin tan sovint. Potser algú s'anirà malgrat els meus dubtes i aviat tinguem Banks en català.

7.5.6. I el postmodernisme...?: els debats al món anglòfon de la ciència-ficció i com (no) ens arriben

Una conseqüència de la manera accidental com es trien quines obres cal importar a la llengua catalana és que es perden de vista els debats al seu voltant en el seu territori d'origen. Cal afegir a més que els estudis en català sobre la postmodernitat, com ara el volum *Narrativa catalana de la postmodernitat. Històries, formes i motius* de Jordi Marrugat (2014) i els diversos articles de Víctor Martínez-Gil (1999, 2006, 2007, 2010), no tracten específicament de ciència-ficció. La situació ha anat canviant al món acadèmic anglòfon. Mentre l'anàlisi fonamental del postmodernisme literari de Linda Hutcheon *Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction* (1988) només esmenta la ciència-ficció en un parell d'ocasions, el volum *Defining Literary Postmodernism for the Twenty-First Century* de Stephan Matthias té una àmplia secció sobre aquest gènere (2019: 121-162). L'aproximació inclusiva de Matthias no podria haver-se construït, d'altra banda, sense la bibliografia generada pels acadèmics anglòfons especialistes en ciència-ficció des dels anys 70. A la universitat catalana, en canvi, estem molt lluny d'assolir aquest nivell d'especialització (consulteu en tot cas el capítol de Martínez-Gil en aquest llibre).

Els estudis de ciència-ficció de les universitats anglòfones reconeixen als anys 80, un cop es tradueix a l'anglès el 1984 l'obra fonamental de Jean-François Lyotard *La condition postmoderne: rapport sur le savoir* (1979), que gran part de la ciència-ficció

anglòfona és postmoderna, ho acceptin o no els autors. Dick y Vonnegut, com he esmentat, emergeixen com a icones postmodernes, el mateix que els innovadors autors que encapçalen la New Wave dels anys 60 a Gran Bretanya (entre ells Ballard) o, més tard, la revolució ciberpunk que inicien Bruce Sterling, William Gibson i Pat Cadigan, entre d'altres. Quan Hutcheon publica *A Poetics of Postmodernism* la trencadora novel·la de Gibson *Neuromancer* porta quatre anys al mercat; quan Neal Stephenson publica *Snow Crash* (1992) ja s'han iniciat en el camp de la ciència-ficció acadèmica els debats sobre si existeix el postciberpunk i sobre si es tracta potser de l'expressió d'un nou postmodernisme (Sponsler, 1992).

Un any abans de *Snow Crash* (la novel·la que, per cert, va introduir la noció d'avatar en el món digital, tal com l'entendem ara), és a dir, el 1991, la revista acadèmica *Science Fiction Studies* publicà un número especial amb un recull d'articles sobre ciència-ficció i postmodernisme, coordinat per Istvan Csicsery-Ronay Jr., autor també de la introducció. En aquest text Csicsery-Ronay Jr. comenta que es parla de ciència-ficció en relació amb el postmodernisme com a mínim des de fa quinze anys, és a dir, des de mitjans dels anys 70, encara que de fet és Jean Baudrillard qui consolida aquesta via de recerca en tractar a uns dels assaigs de *Simulacres et Simulations* (1981) de l'escandalosa novel·la de J. G. Ballard *Crash* (1974). De fet, explica Csicsery-Ronay Jr., el propòsit inicial del número monogràfic era oferir en anglès aquest assaig i una segona peça sobre el simulacre i la ciència-ficció. Afegeix l'editor que aquest assaig fonamental seria un desconegut entre els lectors anglòfons si no fos per l'article de Jonathan Benison «Jean Baudrillard and the Current State of SF» que va publicar la revista especialitzada en ciència-ficció *Foundation* el 1984. Csicsery-Ronay Jr. estableix d'aquesta manera la ciència-ficció i la seva anàlisi acadèmica com a pilars essencials en la pràctica i la teorització de la postmodernitat malgrat, afegeixo, el menyspreu habitual amb què s'ha tractat aquest gènere en l'exploració acadèmica de la literatura contemporània.

D'aquest menyspreu tracta, precisament, l'altre article més destacable al monogràfic de *SFS*, de Roger Luckhurst, que es queixa que, encara que el postmodernisme defensa esborrar de les fronteres entre el gènere i la literatura d'alta creació ni l'evidència de la clara participació de la ciència-ficció en el fenomen ha permès acabar amb la marginació d'aquest gènere com a gueto cultural. Luckhurst (1991) no vol integrar la ciència-ficció en els corrents narratius generals ni mantenir-la apartada com una mostra de ficció de gènere sinó posar en dubte tot l'entrellat; segons proclama, «What is required is not the evasion of borders but a constant attention to their productivity of

meaning, on the one hand, and how they are implicated in construction of value on the other ». És a dir: davant el fet que la ciència-ficció està jugant un paper fonamental dins la postmodernitat, segons defensen Baudrillard i altres autors de pes com Frederic Jameson, cal resistir-se a qualsevol intent d'assimilació i establir que sense la seva aportació el postmodernisme no tindria sentit.

El postmodernisme, en suma, no s'expressa també en la ciència-ficció sinó que és filla de la voluntat de la ciència-ficció de trencar barreres artificioses entre nivells literaris sobretot, insisteixo, a partir dels anys 60, un cop autors com a Ballard però també altres com a Le Guin es presenten com a autors amb ambicions i no simplement com a autors de la ciència-ficció més planera (però no menys important) a l'estil d'Asimov, Clarke o Heinlein. Altres especialistes acadèmics com Keith M. Booker van encara més lluny. Booker argumenta al seu llibre *Monsters, Mushroom Clouds, and the Cold War: American Science Fiction and the Roots of Postmodernism, 1946-1964* (2001) que la flama del postmodernisme s'encén tot just acabada la Segona Guerra Mundial, quan la ciència-ficció emergeix com l'únic gènere literari capaç de comprendre plenament com funciona un món dominat pel terror de l'extinció nuclear però també encantat amb el desenvolupament del progrés tecnocientífic. En tot cas, recolzo la proposta de Hollinger segons la qual «Although science fiction has always been 'intertextual'—that is, its writers have always tended to borrow (and revise) each other's ideas and conventions—many of today's writers have grown up *within* science fiction and are keenly aware of their genre history» (2005: 244, èmfasi original). Aquesta opinió es podria extrapolar a altres gèneres però afegiré, tornant de nou a Booker, que a diferència dels autors en altres gèneres els escriptors de ciència-ficció han vist sovint com les fantasies expressades han esdevingut aspectes ben problemàtics de la realitat, des del mal ús de l'energia nuclear a la clonació, passant per la realitat virtual i la intel·ligència artificial. No es tracta pas que la ciència-ficció tingui un valor profètic sinó de la seva singular capacitat d'extrapolar problemes del present a temps futurs.

Aquests debats han arribat i arriben a l'entorn català pels mitjans de comunicació, la pròpia ciència-ficció i el seu fàndom i no pas mitjançant el món acadèmic. Alhora ho fan amb el lògic desordre que produeix l'arribada de les traduccions al català de ciència-ficció cabdal segons els criteris personals dels editors. El desordre és part de com funciona la interacció entre cultures: tot just he comentat que Csicsery-Ronay Jr. parla de l'entrada de Baudrillard al panorama intel·lectual anglòfon com un accident degut a la persistència militant de Jonathan Benison. En el camp català el problema és que els textos de ciència-

ficció es tradueixen de l'anglès sense cap mena de reflexió sobre quin lloc ocupen a l'evolució del gènere sinó perquè, com deia, cal omplir forats. Parlar, així doncs, de ciència-ficció i postmodernisme sense una traducció al català de la novel·la *Crash* de Ballard o de Baudrillard (no he pogut localitzar-ne cap) és un exercici ben estrany sobretot perquè qualsevol conversa que es pugui produir en aquest sentit segurament es deguda que els interlocutors coneixen les traduccions al castellà (o han llegit els textos en la seva llengua original). Tota militància en favor de la llengua catalana queda doncs, abandonada en favor de la necessitat d'informar-se sobre de quina manera evolucionen la ciència-ficció anglòfona i els debats al seu voltant per així poder construir, paradoxalment, una ciència-ficció catalana. Cal subratllar a més que aquests debats entren amb notable retard. Per esmentar un cas, el món de 1969 que va rebre *The Left Hand of Darkness* de Le Guin té poc a veure amb el que ha rebut *La mà esquerra de la foscor* sigui el 1986 o el 2019. L'intensíssim debat que va forçar l'autora a incloure un pròleg a l'edició de 1971 per aclarir les seves intencions en representar els Gethenians, una espècie humanoide sense sexe ni gènere fixes, és un debat al qual no es va poder participar en català en el seu moment. Lògicament, aquest problema no només afecta la traducció de ciència-ficció al català, però cal dir que mentre es tradueixen obres d'aquest gènere a altres llengües per un afany de no perdre's moments importants de la seva història (*La mano izquierda de la oscuridad* va aparèixer a Argentina el 1973) pel que fa a la traducció al català la protecció de la llengua catalana domina altres consideracions. Es tracta, així doncs, d'una pràctica polititzada no tant per part dels traductors com dels editors i els lectors, com és natural en un entorn bilingüe en el qual la llengua catalana ocupa una posició minoritària subordinada, ens agradi o no, al castellà.

Per apropar el debat a la realitat de l'autoria, vaig demanar la seva opinió a diversos autors de ciència-ficció catalana de primera línia entre els quals em van respondre Jordi de Manuel, Antoni Munné-Jordà i Enric Herce. Trasllado les seves respostes a la meua pregunta doble de si els textos de ciència-ficció es tradueixen de l'anglès sobretot per omplir absències en el llistat que seria desitjable i si la militància en favor de la llengua catalana queda supeditada a la necessitat de construir una ciència-ficció catalana i es consumeixen, per tant, textos anglòfons traduïts al castellà. Jordi de Manuel²³ comenta que, com a autor, no intenta llegir-ho tot, opció que deixa als experts,

---

²³ Cito les paraules dels autors amb el seu permís. La comunicació es va produir per e-mail, entre el 6 i el 8 de març 2023.

sinó que «només llegeixo tant com puc i escric tan bé com sé», acceptant la suposició que «la cf catalana va a rebuflar de la cf anglosaxona i va omplint forats a les traduccions» gràcies a la feina de les editorials «i encara gràcies».

Antoni Munné-Jordà va més enllà de la meua suposició que es tradueix per cobrir mancances i tapar forats, criticant sobretot les grans editorials que «tradueixen el *best-seller* que sona, el llibre d'algun film o la rampolina que els han ofert en alguna fira». Segons el seu parer, «Hi ha moltes traduccions prescindibles, potser tantes com imprescindibles que no tenim». Munné-Jordà afegeix que la SCCFF va intentar fa anys esbrinar quins són aquests títols imprescindibles preguntant els socis, «però no hi va haver resposta». Quant als editors, reconeix que han fet i fan esforços «però és veritat que tot plegat és molt insuficient». Pel que fa a la militància lingüística catalana i les llengües intermediàries, Munné-Jordà comenta que «potser molts, més que abandonar la militància, penso que se senten més confortables llegint en castellà», si bé el cert és que, com que no es pot traduir tot, «sovint si vols i necessites seguir un autor o un corrent has de recórrer a la llengua original o a alguna d'intermediària». Ell mateix no llegeix en anglès però apunta que molts lectors sí que ho fan. En el seu cas, el francès i l'italià van ajudar-lo a llegir Lovecraft i Poe abans de la seva traducció al català; curiosament, esmenta haver llegit els autors de l'òrbita soviètica en francès o en «versions cubanes».

Enric Herce ofereix unes interessantíssimes reflexions per la seva part que paga la pena citar íntegrament, tal com les vaig rebre:

Entenc que des d'un punt de vista acadèmic la cosa sigui diferent, però des del punt de vista dels autors, jo trobo que la militància real i efectiva cal buscar-la en els textos resultants, no tant en la llengua amb la qual s'hagi accedit als referents. Per posar un exemple, el meu primer contacte amb William Gibson va ser en castellà, de fet, si no vaig errar, tret de *Neuromàntic* la resta continua pendent de traduir al català. I desenganyem-nos, el que seria ideal seria llegir a Gibson directament en anglès. Però dit això, el pas important és el següent, quan l'autor es converteix en una mena de filtre que destil·la aportacions a la seva llengua i l'enriqueix, amb independència de la llengua en la qual es trobaven els codis d'entrada que l'han alimentat. I més, si tenim en compte que les influències ja fa temps que escapen de l'àmbit literari, i que pel·lícules, sèries, còmics, mangues, música, videojocs i altres, ens arriben en un *melting pot* tan divers com nutritiu.

Destaco dues idees presents en el passatge: una, que «la militància real i efectiva cal buscar-la en els textos resultants» més enllà de les llengües intermediàries; la segona, que seria ideal llegir els autors anglòfons (sigui Gibson o altres) «directament en anglès», comentari que enllaça amb la impressió de Munné-Jordà que cada vegada es llegeix més en aquesta llengua.

Com a professora de literatura anglesa, constato que les noves generacions que ens arriben als Graus d'Estudis anglesos que oferim a les universitats catalanes tenen un nivell de domini de la llengua molt més alt que fa una dècada, possiblement degut al seu consum de sèries de TV (pocs són lectors habituals, segurament menys del 15%). Aquest fet i la constatació que, per exemple, la secció de llibres en anglès de la magnífica llibreria Gigamesh de Barcelona, dedicada al fantàstic, és força àmplia fa pensar que potser el públic per a les traduccions de la ciència-ficció anglòfona al català hauria de començar a minvar justament ara quan més obres es tradueixen. D'altra banda, si es concreta aquest supòsit i una majoria de lectors de ciència-ficció acaba llegint els textos anglòfons en la llengua original, aquest hàbit podria alliberar espai per a la traducció de ciència-ficció en altres llengües i enriquir el panorama més enllà de la influència desproporcionada, i sovint immerescuda, de l'anglès.

7.5.7. Conclusions

En aquesta barreja de crònica i assaig he intentat presentar-li al lector un panorama al més ampli possible de les pràctiques i els debats al voltant de la traducció de ciència-ficció anglòfona al català. Pot semblar un tema de poca importància dins el conjunt de la traducció d'altres llengües al català, però voldria insistir en la capacitat de la ciència-ficció per especular sobre temes centrals en la nostra societat i en la necessitat, per tant, d'estar al dia sobre les obres anglòfones (i d'altres llengües) que els estan tractant en el nostre problemàtic present compartit o que duen força anys tractant-los. Les reflexions que he compartit aquí, en tot cas, no es refereixen només al problema de com pot el lector català estar al dia dins un gènere concret en vista del petit volum de negoci que genera la publicació de ciència-ficció en català, sinó també a la necessitat de comprendre que cap gènere es tradueix en la seva totalitat, ni de manera sistemàtica o representativa. Personalment, em crida l'atenció la paradoxa segons la qual encara que s'han traduït al català un nombre notable d'autors anglòfons, en manquen molts de primera línia. Potser perquè soc professora de literatura anglesa animaria els lectors a llegir-los en anglès i, com deia, així es podria fer lloc en el camp de la traducció de la ciència-ficció per a la producció en altres llengües, plenes també d'autors interessants i obres estimulants.

Pel que fa a l'encaix de la ciència-ficció i el postmodernisme, insisteixo en el que altres autors acadèmics han defensat: cap altre gènere ofereix tantes eines per entendre com funciona el món des de 1945, data en la qual, seguint Booker, penso que comença la postmodernitat per la nova consciència de la capacitat humana per destruir del tot el món,

sigui amb guerres nuclears o pel canvi climàtic. La ficció postmoderna sovint s'entén com la ficció literària interessada en l'experimentació que s'ha alliberat de les barreres entre gènere i alta creació, però el fet és que els estudis acadèmics de la postmodernitat mantenen molts prejudicis contra la ficció de gènere i comprenen molt pobrament el paper de la ciència-ficció com a guia per copsar el món actual. Les obres d'aquest gènere rarament són experimentals però acostumen a ser força ambiciosos quant a la presentació de narracions especulatives sobre el present i el futur del planeta. Ens podem entretenir llegint petites històries quotidianes de persones ordinàries en entorns realistes, escrites per escriptors que volen jugar amb la seva tècnica narrativa, però ignorant la ciència-ficció ens perdem mons sencers en històries que ens recorden el pes tant petit que té una sola persona dins un planeta, un sistema planetari, la galàxia o l'univers. Per això és important que es segueixi traduint la millor ciència-ficció anglòfona, encara que és força més important donar a conèixer la feina dels autors catalans dins el gènere, i procurar que arribin en traducció als lectors anglòfons, i de moltes altres llengües, tantes com sigui possible.

Bibliografia

- ARDOLINO, Francesco (2021). «Tríptic de Traducció: Víctor Català, Salvador Espriu i Carme Riera», pàgs, 67-78. A: Balaş, Oana-Dana; Montoliu Pauli, Xavier (eds.). *Actes del Divuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona / Bucarest: IEC / AILLC / Universitat de Bucarest.
- AUTORS DIVERSOS (1999). *I Encontre de ciència-ficció en llengua catalana*. Barcelona: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana.
- BAUDRILLARD, Jean (1981). *Simulacres et Simulations*. París: Galilée.
- BENET, Josep (1995). *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BENISON, Jonathan (1984). «Jean Baudrillard and the Current State of SF». *Foundation*, núm. 32, pàgs. 25-42.
- BOOKER, M. Keith (2001). *Monsters, Mushroom Clouds, and the Cold War: American Science Fiction and the Roots of Postmodernism, 1946-1964*. Westport, Connecticut: Greenwood.
- CORDASCO, Rachel (2021). *Out of This World: Speculative Fiction in Translation from the Cold War to the New Millennium*. Chicago: University of Illinois Press.
- CSICSERY-RODAY, JR., Istvan (1991a). «Introduction: Postmodernism's SF/SF's Postmodernism». *Science Fiction Studies*, #55, vol. 18, part 3 (novembre), <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/55/intro55.htm> [consulta: 5-10-2023].

- (1991a) (coord). «Science Fiction and Postmodernism». *Science Fiction Studies*, #55, vol. 18 (novembre), <https://www.depauw.edu/sfs/covers/cov55.htm> [consulta: 5-10-2023].
- FITTING, Peter (2010). «Utopia, dystopia and science fiction», pàgs. 135-153. A: Claeys, Gregory (ed.). *The Cambridge Companion to Utopian Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- FUSTER, Jaume (1999). «Benvinguda». *AC²F². Butlletí de l'Associació Catalana de Ciència-Ficció i Fantasia*, núm. 1, pàg. 1.
- GERNSECK, Hugo (1926). «A New Sort of Magazine». *Amazing Stories*, vol. 1, núm.1 (abril), pàg. 3.
- HEINLEIN, Robert (2011). «On the Writing of Speculative Fiction», pàgs. 219-228. *The Nonfiction of Robert Heinlein: Volume I*. Houston, Texas: Heinlein Trust.
- HOLLINGER, Veronica (2005). «Science Fiction and Postmodernism», pàgs. 232-247. A: Seed, David (ed.). *A Companion to Science Fiction*. Londres: Blackwell.
- HUTCHEON, Linda (1988). *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. Nova York: Taylor & Francis.
- LUCKHURST, Roger (1991). «Border Policing: Postmodernism and SF» *Science Fiction Studies*, #55, vol. 18, part 3 (novembre), <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/55/luckhurst55art.htm> [consulta: 5-10-2023].
- MAIGÍ, Raül (2019). «La col·lecció 2001, de Pleniluni: una odissea catalana». *Les rades grises*, 11 de maig, <https://lesradesgrises.com/2019/05/11/la-colleccio-2001-de-pleniluni-una-odissea-catalana/> [consulta: 5-10-2023].
- MARRUGAT, Jordi. (2014). *Narrativa catalana de la postmodernitat. Històries, formes i motius*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.
- MARTÍN ALEGRE, Sara (2018) (ed.). *Explorant 'Mecanoscrit del segon origen'. Noves lectures*. Tarragona: Orciny.
- (2019). «Procés d'internalització insuficient: la traducció militant i l'experiència d'apropar *Mecanoscrit del segon origen* al món anglòfon», pàgs 255-269. A: Moreno, Anna M.; Ardolino, Francesco; Malé, Jordi (eds.). *Manuel de Pedrolo, una mirada oberta. Noves perspectives crítiques i didàctiques*. Lleida: Aula Màrius Torres / Pagès.
- (2021a). «An Insufficient Process of Internationalization: Militant Translation and the Experience of Translating into English the Best-Selling Catalan (Sf) Novel Ever», pàgs 33-53. A: Campbell, Ian (ed.). *Science Fiction in Translation: Perspectives on the Global Theory and Practice of Translation*. Cham: Palgrave Macmillan.
- (2021b). «El problema de les traduccions (I): La selecció d'originals». *El Biblionauta*, 18 de novembre, <https://elbiblionauta.com/ca/2021/11/18/el-problema-de-les-traduccions-i-la-seleccio-doriginals/> [consulta: 5-10-2023].
- (2021c). «El problema de les traduccions (II): El paper de la traducció automàtica». *El Biblionauta*, 23 de novembre, <https://elbiblionauta.com/ca/2021/11/23/el-problema-de-les-traduccions-ii-el-paper-de-la-traduccio-automatica/> [consulta: 5-10-2023].
- MARTÍN ALEGRE, Sara; MARTÍNEZ-GIL, Víctor (2022). «Present i futur de la ciència ficció catalana». *Catalan Review*, vol. 36, núm. 1, pàgs. 45-57.

- MARTÍNEZ-GIL, Víctor (1999). «El lloc de la literatura en la societat postmoderna», pàgs. 314-323. A: Riquer, Borja de (dir.). *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. 12. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (2003). «1969: la generació de la T.V.?», pàgs. 247-261. A: Compagna, A. M.; De Benedetto, A.; Puigdevall, N. (eds.). *Momenti di cultura catalana in un millennio*, vol. I. Nàpols: Liguori.
- (2006). «Els escriptors com a intel·lectuals postmoderns», pàgs. 299-322. A: Panyella, Ramon; Marrugat, Jordi (eds.). *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*. Barcelona: L'Avenç.
- (2007). «La revolta del text en la literatura de la postmodernitat», pàgs. 126-135. A: Gustà, Marina; Santamaria, Núria (dirs.). *La literatura catalana, en una perspectiva europea*. Barcelona: Institut Ramon Llull.
- (2010). «Benzina de Quim Monzó o el temps tràgic de la postmodernitat», pàgs. 216-283. A: Panyella, Ramon (ed.). *Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX*. Lleida: GELCC / Punctum.
- (2023). «Una ciència-ficció encara del present», pàgs 7-30. A: Martínez-Gil, Víctor (cur.), *Una Terra, més enllà. Històries catalanes de ciència-ficció durant la guerra freda i el franquisme*. Terrassa: Sfabula.
- MATTHIAS, Stephan (2019). *Defining Literary Postmodernism for the Twenty-First Century*. Cham: Springer International Publishing.
- MUNNÉ-JORDÀ, Antoni (2019). «El segle primer de les traduccions fantàstiques, abans de "L'Arcà" i "2001"». *Els Marges*, núm. 119 (tardor), pàgs. 70-80.
- (2022). «Bibliografia 1868-2021. Societat Catalana de Ciència-Ficció i Fantasia», <https://www.sccff.cat/wp-content/uploads/2020/03/amjBiblioCF1873-2000.pdf> [consulta: 5-10-2023].
- PALMER, Christopher (1991). «Postmodernism and the Birth of the Author in Philip K. Dick's *Valis*», *Science Fiction Studies*, #55, vol. 18, part 3 (novembre). <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/55/palmer55art.htm> [consulta: 5-10-2023].
- (1999). «Galactic Empires and the Contemporary Extravaganza: Dan Simmons and Iain M. Banks». *Science Fiction Studies*, #77, vol. 26, núm. 1 (març), <http://www.depauw.edu/sfs/backissues/77/palmer77.htm> [consulta: 5-10-2023].
- PEDROLO, Manuel de (2016). *Mecanoscrit del segon origen. Mecanoscrito del segundo origen. Typescript of the Second Origin*, trad. D. Santos; S. Martín. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- (2018). *Typescript of the Second Origin*, trad. S. Martín. Westport, Connecticut: Wesleyan Univeristy Press.
- SPONSLER, Claire (1992). «Cyberpunk and the dilemmas of postmodern narrative: the example of William Gibson». *Contemporary Literature*, vol. 33, núm. 4 (hivern), pàgs. 625-644.
- SUVIN, Darko (1979). *Metamorphoses of Science Fiction. On the Poetics and History of a Literary Genre*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- SZYMYSLIK, Robert Piotr (2018). «El uso de neologismos en la ciencia ficción y su traducción: el caso de *Ender's Game* de Orson Scott Card», pàgs. 169-177. A: Álvarez Jurado, Mnauela; Cobos López, Ingrid (eds.). *La traducción y la*

Sara Martín Alegre, Sota el pes dels gegants

interpretación en contextos especializados: un enfoque multidisciplinar para la transmisión del conocimiento científico. Madrid: Comares.

TALLY, Robert T. (2011). *Kurt Vonnegut and the American Novel: A Postmodern Iconography.* Londres: Continuum.